

SVENSKA ÖDEN I ÅNGANS SEKEL

Om boken

Boken "Svenska öden i ångans sekel" speglar viktiga delar av 1800-talets historia och folkliv, främst genom skildringar av enskilda människors liv och arbete. På det sättet får ni som läsare möjlighet att komma 1800-talets människor närmare än i konventionella historieböcker. Ni får lära känna människor som för dagens äldre inte levde längre tillbaka i tiden än farfars- och morfars-generationen och deras föräldrageneration. I bokens skildring av bonde-, torpar-, soldat-, utvandrar- och rallarliv får många av dagens läsare också en bild av de egna rötternas växtmiljöer.

De personer som skildras i boken har valts så att deras liv och verksamhet ska spegla olika samhällsklasser och verksamheter. Människorna och händelserna ges liv med den berättarförmåga som Karl-Olof Andersson visat prov på i bokserien om 1900-talet, Vårt Dramatiska Sekel.

Vi får möta krigshjälten Georg Carl von Döbeln med det svarta pannbandet, Magnus Brahe, greven som stod Karl XIV Johan närmare än kungens egen familj, den märkligt framsynte författaren Almqvist, tidnings- och industrigrundaren Lars Hierta, journalisten Wendela Hebbe som både tjugade och gisslade sin tid, äventyraren Oscar Wallenberg som startade ett finansimperium, pionjären för kvinnosaken Fredrika Bremer, indelte soldaten Carl Gottfrid Thor som blev far till Vilhelm Moberg, den hårdföre järnvägsutbyggaren Nils Ericson och rallaren Svanbäck, fattigflickorna Jenny Lind och Christina Nilsson som la världen för sina fötter, den store nykterhetspredikanten Olof Bergström vars liv slutade med skottdrama och alkoholism i Vilda Västern, arbetarrörelsens "tragiske hjälte" Axel Danielsson och många fler.

Det var på 1800-talet – ångans sekel – som den stora omvandlingen av Sverige började. Där finns nycklarna både till vårt äldre förflutna och till det nu vi lever i. Ett inledande kapitel i boken sätter in människorna och händelserna i sin historiska tidsram.

På samma sätt som i bokserien Vårt dramatiska sekel speglas tidens händelser i årskrönikor, som här är decennieindelade.

Här är exempel på större historiska skeenden som belyses på olika sätt i boken:

Finska kriget 1808–09, skilsmässan från Finland, statskuppen 1809.

Statsskicket från 1809 års författning till tvåkammarriksdag och rösträttsreform 1866.

Jordbrukets och bondelivets förändring under 1800-talet; skiftesreformerna och jordbrukets effektivisering.

Utvecklingen av kommunikationerna: kanaler och stanbanor, post, telegraf och press.

Frånskrävandet till näringsfrihet 1864: frihandel, aktiebolagslag och kreditväsende.

Det industriella genombrottet och de stora uppfinningarna.

Amerikaemigrationen.

Kvinnofrågan, förändringar i kvinnors ställning under seklet.

Sociala frågor och utbildning; barna-, fattig- och sjukvård; folkskolan.

Folk rörelsemas framväxt, kampen för rösträtt under sekletsslut.

Försök att i början av studierna skaffa er en överblick av bokens innehåll. Diskutera vilka av 1800-talets stora frågor och skeenden som ni är särskilt intresserade av. Nöj er inte med vad som står i boken utan sök vidare efter intressant material.

Vill ni veta mer om tidens stora händelser? Leta då i litteratur som t.ex. 15-bandsverket *Den svenska historien*. Eller vill ni fördjupa er särskilt i hur det var att leva som enskild människa vid denna tid? Leta i så fall efter biografier om personer som ni vill veta mer om.

Vill ni veta mer än vad boken berättar om kulturlivet under 1800-talet? Fråga på biblioteket efter böcker om konst-, litteratur-, musik-, stil- och teaterhistoria.

På många *bibliotek* kan man få hjälp med data-sökning av litteratur. Det går att beställa böcker som finns på andra bibliotek över hela landet till det egna biblioteket med hjälp av Svensk bokkatalog.

I olika *arkiv* kan man finna dokument av intresse. Dokument gällande frågor som behandlats av statliga myndigheter finns i Riksarkivet och landsarkiven. De senare har bl.a. dom- och kyrkoböcker. Kommunala arkiv innehåller kommunens protokoll, utredningar m.m. Dessa arkiv är tillgängliga för alla enligt offentlighetsprincipen. Intressant material kan också finnas i lokal-tidningarnas arkiv, folkrörelsearkiven (finns i stort sett ett i varje län), Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek, de 2 000 hembygdsföreningarnas arkiv och företagsarkiv. Se bl.a. telefonkatalogens gula sidor under "Bibliotek, arkiv, lärum".

Många *läns museer* har bra basutställningar om den egna regionens utveckling och rika bildsamlingar. Där kan ni också få tips om fördjupningslitteratur, bl.a. ger många läns museer och hembygdsföreningar ut intressanta årsskrifter. Även kommunala museer har arkiv och magasin som ni kanske kan besöka. Arbetets historia speglas på Arbetets Museum i Norrköping och på många arbetslivsmuseer runt om i landet. Dessa kan ni kontakta för studiebesök.

Frågeställningar att diskutera

Generalen med det svarta pannbandet

Under kriget 1808–1809 trängde ryska trupper ned genom Norrbotten och Västerbotten. Ryska landstigningar gjordes också i Roslagen och på Gotland. En dansk-norsk styrka trängde in i Jämtland. Ni som bor i dessa områden, studera krigshändelserna i den egna hembygden. Förutom i de övergripande skildringarna av kriget kan uppgifter om dessa händelser finnas i lokalhistoriska böcker, historiker över de olika landskapsregementena och i skrifter från hembygdsföreningar. Fråga på ert lokala bibliotek. Även informationsansvariga på de kvarvarande regementena brukar kunna lämna upplysningar om vilket historiskt material som finns tillgängligt. Ni som bor i andra delar av landet kan studera vilka uppgifter som finns om soldater från er hembygd som deltog i kriget. Källorna är desamma som ovan nämnda.

Idag pågår en diskussion bland historiker om "kontrafaktisk historieskrivning". Det betyder att man funderar över vilken utvecklingen hade blivit om en viss händelse aldrig hade inträffat, eller om resultatet hade blivit ett annat.

Krigshistoriker menar att Sverige hade kunnat slå tillbaka det ryska angreppet vintern 1808, om en beslutsam motattack hade satts in på ett tidigt stadium i kriget. Fundera över hur utvecklingen hade kunnat bli för Sverige om landet vunnit kriget och Finland därmed hade förblivit en del av vårt land. Till exempel: Vad hade en lång landgräns mot Ryssland/Sovjetunionen och närhet till storstaden S:t Petersburg/Leningrad betytt för Sveriges möjligheter att hålla sig utanför 1900-talets två storkrig i Europa?

Läs dikten *Döbeln* vid Jutas i Fänrik Ståls sägner och diskutera om den ger en förskönande bild av huvudpersonen, eller om den stämmer med den uppfattning om von Döbeln som ni får vid läsningen av kapitlet *Generalen med det svarta pannbandet*.

”Den vars vilja det bero, huruvida nådens dörr kan vara öppnad”

Diskutera valet av Bernadotte till svensk kung. Var det rätt att välja en fransk general? Blev valet till gagn för Sverige och Sveriges folk? Utgångspunkten var att en kung skulle väljas. Några förutsättningar för republik fanns inte vid det tillfället.

Lek med tanken att den danske prinsen Kristian August (se s. 14 i grundboken) faktiskt hade blivit svensk kung i stället för Bernadotte. Hur tror ni det hade förändrat vår svenska 1800-talshistoria?

Magnus Brahe nådde sin höga ställning och fick sin stora makt mycket tack vare sin börd. Diskutera adelns roll i Sveriges historia. Har det enbart varit av ondo att människor kunnat ärva en viss samhällsställning, eller har det funnits några fördelar med systemet?

Magnus Brahe och von Döbeln tjänade båda den samtida statsledningen. Vilka likheter och skillnader tycker ni er se mellan deras liv och karriärer?

Den största omvandlingen i Sveriges historia

Instämmer ni i att bysprängningarna och skiftena under 1800-talet var den största samhällsomvandlingen i Sveriges historia? Vilka andra stora omdaningsprocesser har påverkat vårt land drastiskt under historiens gång? Tänk på sådant som hur varor har producerats och sålts, hur människor har kunnat förflytta sig och kommunicera m.m.

Studera på lantmäterikartor hur 1800-talets skiftesreformer förändrade någon eller några byar i er hembygd. Kartorna bör ni kunna få del av antingen via ortens bibliotek eller närmaste lantmäterikontor. Åk ut och titta på hur byarna ser ut idag.

Läs om familjen Lundboms arbetsliv. Vad vet ni om eventuella anfäder som också levde torparliv?

Uppdra gärna åt någon i cirkeln med landsbygdsbakgrund att följa sin släkt tillbaka under 1800-talet och delge cirkeln sina resultat.

Gud som haver barnen kär, säg att jag oskyldig är!

”Den mest gåtfulle personen i hela 1800-talets svenska offentlighet”. Delar ni författarens omdöme om Carl Jonas Love Almqvist? Försök sammanfatta vad det var som gjorde honom så speciell.

Uppdra åt någon cirkeldeltagare att läsa Carl Jonas Love Almqvists roman *Det går an* och berätta om innehållet. Jämför det liv för kvinnor som Almqvist tecknar som önskvärt med den faktiska livssituation för kvinnor som framträder i kapitlen ”De kvinnliga pionjärernas tid” och ”Drottning i den liberala kultureliten”. Diskutera likheter och olikheter mellan då och nu i förhållandet mellan könen.

Tror ni att Almqvist var skyldig till det giftmordförsök som han anklades för? I mån av tid och intresse, uppdra åt någon cirkeldeltagare att studera någon eller några böcker ur den speciallitteratur som finns om fallet och delge cirkeln sina slutsatser.

Sveriges första massmediamagnat

Hur vill ni förklara att Lars Hierta blev en så framgångsrik tidningsutgivare?

Liberala dagstidningar dominerar pressen i flertalet regioner i Sverige. Många av dem startades på 1800-talet och grundarna var inspirerade av Aftonbladets framgångar. Studera innehållet i tidningen i er region under något år på 1800-talet. Tidningarnas lägg (tidningsexemplaren samlade i pärmar) eller mikrofilmade tidningsexemplar finns på bibliotek och/eller tidningarnas egna kontor.

Lars Johan Hierta var en av de ledande liberalerna på 1800-talet. Diskutera vilka likheter och skillnader det finns mellan den liberalism som Hierta representerade och dagens liberaler, i t. ex. folkpartiet.

”Drottning” i den liberala kultureliten

Vad anser ni vara mest betydelsefullt för eftervärlden i Wendela Hebbes livsgärning? Vilka skäl finns det till att betrakta Wendela Hebbe som en viktig föregångare när det gäller kvinnors rätt till yrkesarbete och rätt att besluta om sitt eget liv?

Originalen som introducerade Karl Marx i Sverige

Diskutera varför Pär Götrek är så föga känd som föregångare för socialismen i Sverige. Hur vill ni sammanfatta hans betydelse?

Diskutera likheter och olikheter mellan den kommunism som växte fram under 1800-talets första del och introducerades i Sverige av Pär Götrek och den som formades av Lenin och som kom att präglade Sovjetunionen.

De kvinnliga pionjärernas tid

Vilka var de största hindren på 1800-talet för kvinnor som ville yrkesarbeta eller på annat sätt föra ett aktivt och självständigt liv utanför hemmet?

Vilken bild ger detta kapitel och personskildringarna i andra delar av boken av relationerna mellan könen och äktenskapets villkor för man och kvinna? Ser ni några likheter mellan förhållandena på 1800-talet och idag?

I kapitlet beskrivs ogifta och ensamstående mödrars situation. Jämför de ogifta mödrarnas förhållanden på 1800-talet med dagens. Om ni

anser att villkoren skiljer sig mycket, när skedde i så fall de stora förändringarna?

Vilken betydelse tror ni 1800-talets kvinnliga pionjärer har haft för dagens kvinnor?

Äventyraren som grundlade ett finansimperium

André Oscar Wallenbergs viktigaste insats var grundandet av Stockholms Enskilda Bank och skapandet av ett modernt bankväsende i Sverige. I Wallenbergs efterföljd skapades sedan affärsbanker runtom i landet. Några finns kvar som självständiga banker, men de flesta har gått upp i de nuvarande fyra storbankerna Föreningssparbanken, Handelsbanken, Nordbanken och S-E-Banken. Undersök historien hos någon av de banker som är representerade på er hemort. Bankernas centrala informationsavdelningar i Stockholm eller biblioteken kan ge tips på litteratur. Eventuellt finns det också någon äldre banktjänsteman som känner till ”sin” banks historia. Den stora vågen av banksammanslagningar har skett under 1900-talets andra hälft.

Försök peka ut händelser och sammanhang i Wallenbergs något snåriga levnadsbana som ledde fram till att han blev en av de ledande inom den första generationen av svenska storkapitalister. Diskutera likheter och skillnader mellan 1800-talets kapitalism och dagens.

Järnvägsbyggarna

Jämför och värdera Claes Adelskölds och Nils Ericssons insatser som järnvägsbyggare. Vilka personliga egenskaper gjorde dem framgångsrika?

Stämmer S M Svanbäcks berättelse om sitt liv som rallare med de uppfattningar som ni har haft om rallarna som yrkesgrupp?

Studera järnvägshistorien i den egna regionen., t.ex. när järnvägarna byggdes. Troligen finns det

också lokala och regionala järnvägslinjer som har lagts ned. På flera håll i landet finns nedlagda järnvägar bevarade som museijärnvägar. Järnvägs-museet i Gävle är värt ett besök för de cirkel som har möjlighet till det.

Diskutera hur vardagslivet och näringslivet påverkades på de orter där järnvägarna drogs fram. Många nya samhällen och även städer tillkom också tack vare järnvägen.

Näktergalarna från Norden

Både Jenny Lind och Christina Nilsson kom från fattiga förhållanden och både gjorde fantastiska karriärer och "klassresor". Diskutera likheter och olikheter i Jenny Linds och Christina Nilssons upp-växtförhållanden, karriärer och personligheter.

För de cirkel som har möjlighet till det är Christina Nilssons barndomshem Snugge värt ett besök. Det är nu ett museum till sångerskans minne.

Jenny Lind och Christina Nilsson blev två världs-stjärnor i 1800-talets kultur- och nöjesliv. Disku-tera likheter och olikheter mellan den tidens och dagens kultur och underhållning.

Soldaten som blev ihjälstucken av sina bin och andra knektar

Vad kännetecknade indelningsverket och vilka fördelar hade det? Vad var det som gjorde att det till sist blev omodernt?

Uppdra åt någon i cirkeln som har indelta soldater, ryttare eller båtsmän i slakten att utforska deras öden och delge cirkeln resultaten. Förutom i de vanliga handledningarna i släktforskning beskrivs hur man kan gå tillväga för att "finna sin egen Rasken" i boken "Svenska knektar. Indelta soldater,

ryttare och båtsmän i krig och fred" av Lars Ericson. Boken finns i billig pocketupplaga och kan lånas på bibliotek.

Uppdra åt någon i cirkeln att läsa Vilhelm Mobergs roman Raskens och berätta om sina intryck för övriga cirkeldeltagare.

Gör en utflykt till något eller några bevarade soldat-, båtsmans- eller ryttartorp. Tips på sådana kan ni få från hembygdsföreningar, kommunens turistin-formation eller lokalhistorisk litteratur på ert bibliotek.

Den moderna nykterhets- rörelsens grundare dog som alkoholist

Vilka karaktärsdrag och personliga egenskaper tror ni låg bakom att Olof Bergströms liv blev så fullt av kast mellan olika engagemang och så särpräglad?

Vilka utvecklingstendenser i 1800-talets samhälle var det enligt er mening som gav grogrund för emi-grationen och åt folkrörelser i mindre bokstavig betydelse, som frikyrkorörelsen, nykterhetsrör-elsen och arbetarrörelsen?

Frikyrkorörelsen och nykterhetsrörelsen är de två första moderna folkrörelserna i Sverige, föregång-are till bl.a. arbetarrörelsen och idrottsrörelsen. Studera dessa båda folkrörelser framväxt på er hemort. Upplysningar och tips på material kan ni få av de lokala frikyrkoförsamlingar och nykterhets-loger som finns kvar på orten eller av samfunden och organisationerna centralt.

Förutom sina insatser som pionjär inom frikyrko- och nykterhetsrörelsen spelade Olof Bergström en viktig roll för tusentals utvandrare från Sverige till Amerika. Uppdra åt någon cirkeldeltagare med amerikasläkt att ta reda på så mycket som möjligt om dess utvandring och förhållanden i USA.

Snilleblixtarna som tände den svenska industrin

Vilka av de omnämnda uppfinnarna är mest välbekanta för er? Dela gärna upp mellan er att läsa mer och redogöra för varandra om olika uppfinnare. Fråga t.ex. på biblioteket efter de två böckerna Svenska snilleblixtar. Försök bedöma vilka som betytt särskilt mycket för att utveckla svensk teknik och industri till vad den är idag.

Arbetarrörelsens ”tragiske hjälte”

Vilken roll spelade Axel Danielsson i förhållande till övriga ledargestalter i den spirande arbetarrörelsen?

Försök beskriva vad Danielsson inriktade sin samhällskritik på i tidningsartiklar och tal.

Studera den socialdemokratiska pressens historia på er hemort. Tips på material kan fås av personalen på de A-presstidningar som lever kvar, lokala folkrörelse- och arbetarrörelsearkiv, arbetarrörelsens arkiv och bibliotek i Stockholm och ert lokala bibliotek.

Bilda Förlag, Box 42 053, 126 13 Stockholm,
Tel. 08-709 04 00

E-post info@bildaforlag.se
www.bildaforlag.se

Får kopieras fritt

ISBN 91-574-5902-9

BILDA FÖRLAG